

Соколова А.В.Розвиток обдарованості особистості в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва // Актуальні питання гуманітарних наук: зб. наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Випуск 41, Дрогобич, 2021. С.217-223.

УДК 378.016:78]:159.928

Алла СОКОЛОВА,
Orcid.org/0000-0003-0284-7320
доктор педагогічних наук,
доцент, професор кафедри теорії і методики
мистецької освіти та вокально-хорової підготовки вчителя
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна) a.sokolova.a2017@gmail.com

РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Актуальність проблеми розвитку обдарованості особистості майбутніх учителів музичного мистецтва обумовлена тим, що на спеціальність Середня освіта «Музичне мистецтво» вступають абітурієнти, які вже мають певні задатки обдарованості у музичному виконавстві (гра на музичному інструменті, спів, диригування тощо). Однак професія, яку вони здобувають носить комплексний характер. Тому завдання викладачів ускладнюється тим, що вони мають сприяти не тільки подальшому розвитку цих здібностей, але й сформувати та розвинути всі спеціальні фахові компетентності, які стануть основою їхньої професійної діяльності, саморозвитку та самовдосконалення.

У статті схарактеризовано сутність понять «обдарованість», «талант». З'ясовано, що науковці розглядають проблему обдарованості у соціогенному, біогенному та аксіологічному напрямках та виокремлюють такі види обдарованості як : інтелектуальні, психомоторну, лідерську та творчу.

Визначено, що спираючись на погляди науковців з проблеми обдарованості, викладачі факультету мистецтв вбачають у кожному студенті обдаровану особистість. Першочергово, вони спрямовують свою роботу на визначення домінуючої складової обдарованості студента у різноманітних видах музично-виконавської, методичної й наукової діяльності. В подальшому, розвиток обдарованості спирається на індивідуальну траєкторію, яку студент обирає для власного професійного становлення.

Розкрито напрями навчально-виховної діяльності освітнього процесу, які скеровують розвиток обдарованості майбутніх учителів музичного мистецтва. Серед них: навчальна, виховна, науково-дослідна, художньо-творча, концертно-конкурсна, у діяльності. Даний процес ґрунтується на таких педагогічних умовах: створення цілеспрямованого творчого освітнього середовища з гуманістичною спрямованістю взаємодії викладачів і студентів на основі діалогізації, варіативність організаційних форм і методів діяльності, забезпечення готовності викладача до самовдосконалення професійної майстерності, стимулювання саморозвитку та творчого самовтілення студентів.

Ключові слова: обдарованість, розвиток, професійна підготовка, майбутній вчитель музичного мистецтва, педагогічні умови, напрями.

Alla SOKOLOVA,

Orcid.org/0000-0003-0284-7320

Doctor of Pedagogical Sciences,

*Associate Professor, Professor of the Department of Theory and Methods
of Art Education and Vokal-choral Training of the Teacher
of H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University*

DEVELOPMENT OF GIFTED PERSONALITY IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART

The actuality of the problem of developing the gifted personality of future music teachers is due to the fact that the specialty "Music" enters entrants who already have certain talents in musical performance (playing a musical instrument, singing, conducting, etc.). However, the profession they acquire is complex. Therefore, the task of teachers is complicated by the fact that they must promote not only the further development of these abilities, but also to form and develop all special professional competencies that will be the basis of their professional activities, self-development and self-improvement.

The article describes the essence of the concepts of "giftedness", "talent". It was found that scientists consider the problem of giftedness in sociogenic, biogenic and axiological directions and distinguish such types of giftedness as: intellectual, psychomotor, leadership and creative.

It is determined that based on the views of scientists on the problem of giftedness, teachers of the Faculty of Arts see in each student a gifted personality. First of all, they direct their work to determine the dominant component of the student's talent in various types of musical performance, methodological and scientific activities. In the future, the development of giftedness is based on the individual trajectory that the student chooses for his own professional development.

The directions of teaching and educational activities of the educational process, which contribute to the development of giftedness of future teachers of musical art, are revealed. Among them: educational, upbringing, research, artistic and creative, concert and competition activities

This process is based on the following pedagogical conditions: creation of a purposeful creative educational environment with a humanistic orientation of interaction between teachers and students based on dialogization, variability of organizational forms and methods of activity, ensuring the teacher's readiness for

self-improvement of professional skills, stimulating self-development and creative self-realization of students

Key words: *giftedness, development, professional training, future teacher of musical art, pedagogical conditions, directions.*

Постановка проблеми. Розбудова незалежної української держави, глобальні зміни життєдіяльності суспільства в загальному контексті європейської та світової інтеграції вимагають від вітчизняної системи освіти суттєвих змін спрямованих на підвищення її якості та конкурентоспроможності з орієнтацією на загальнолюдські демократичні й духовні цінності. Майбутнє будь-якого суспільства його піднесення та прогрес, безпосередньо, залежать від діяльності молодого покоління, яке визнається рушійною силою розвитку, його творчого потенціалу, обдарованості. Тому справа зрощування обдарованої особистості знаходиться в одній площині з проблемою функціонування України як незалежної держави, її інтеграції в європейське та світове співтовариство.

Сьогодні перед вітчизняною громадськістю стоїть завдання виховання обдарованої молоді. Наша країна потребує молодої людини спроможної адаптуватись до нових умов, здатної до плідного співробітництва, генерування неординарних ідей, прийняття серйозних рішень та несення відповідальності, особи, яка може знайти себе в соціумі та реалізувати свій потенціал. Не випадково у державних документах «Про середню освіту», «Про вищу освіту України», Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ ст.»), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки наголошується на необхідності формування нових життєвих орієнтирів особистості, створення умов для її інноваційної діяльності, творчого самовтілення та самореалізації. Обдарована молодь є гордістю й надією країни, джерелом її авторитету у світі й саме вона спроможна забезпечити майбутнє нашої держави. Не можливо в даному сенсі не погодитись з К. Роджерсом, який наголошував, що якщо суспільство не буде мати у сучасному світі

особистостей, котрі конструктивно реагують на будь-які зміни в загальному розвитку – воно може загинути.

Важливу роль у розв'язанні окресленої проблеми здатні відіграти науковці, викладачі навчальних закладів, діяльність яких повинна спрямовуватись на створення умов щодо виявлення обдарованих дітей та молоді, пошук шляхів їх навчання, виховання й розвиток, на адекватне стимулювання творчої праці серед фахівців.

Аналіз досліджень. Питання розвитку здібностей людини, її обдарованості належать до актуальних наукових проблем, які досліджуються вченими в широкому науковому дискурсі. Виявленню й розвитку обдарованості людей різних вікових категорій присвячено праці Д. Ельконіна, Н. Лейтеса, О. Кульчицької та інш., обдарованість учнів висвітлюється в роботах В. Крутецького, Б. Тєплова, Є. Щєбланової та інш. Є. Ільїним, Н. Лейтесом, О. Матюшкіним, В. Моляко, С. Рубінштейном та інш. визначено зміст поняття, структуру обдарованості тощо.

Сучасні науковці виявляють значний інтерес до методологічних засад підготовки музично обдарованих студентів (І. Полубоярина), аналізу підходів до вивчення природи музичної обдарованості (С. Тітов), структури музичної обдарованості та педагогічних умов, що сприяють її розвитку (В. Ємець, С. Сорока, І. Ярема) тощо.

Мета дослідження полягає у визначенні організаційних та методичних засад роботи з обдарованою особистістю на факультеті мистецтв Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Виклад основного матеріалу. Поняття «обдарованість» було введено на початку XX ст. американським вченим Г. Уіпплом, який застосував його для характеристики учнів з винятковими здібностями. Ґрунтовний розгляд проблеми обдарованості у розвідках з психології було розпочато у США у 50-х роках XX ст. і до 70-х років XX ст. вона стає практичною наукою завдяки вивченню психології індивідуальних відмінностей, що вивчала вищі рівні інтелектуальних здібностей (Дж. Гілфорд) (Матюшкін, 1988).

Опрацювання психолого-педагогічної літератури засвідчує багатозначність та не визначеність дефініції «обдарованість». Науковці часто синонімізують такі поняття як «обдарованість» – «здібності», «обдарованість» – «талановитість» (Лодзінська, 2001: 6). Розглядаючи різні точки зору щодо співвідношення між цими поняттями, талант (від грец. Talanton - вага, міра, потім – рівень здібностей) одними психологами ототожнюється з обдарованістю, іншими розглядається як високий рівень розвитку здібностей, перш за все спеціальних. Деякі вчені розглядають талант як реалізовану обдарованість, яка виявляється лише як природна передумова таланту (Ильин, 2009). В. Ушаков визначає обдарованість як потенційний талант, а талант як реалізовану обдарованість.

У словнику С. Ожегова зазначається, що обдарованість є теж саме що і талановитість, сполучення здібностей, що забезпечують високу успішність виконання певної діяльності (Ильин, 2009: 336). У «Психологічному словнику» обдарованість розглядається як «Якісно своєрідне поєднання здібностей, що забезпечує успішність» (Психологічний словник). За Оксфордським тлумачним словником «обдарованою дитиною» позначається будь-яка дитина, чиї інтелектуальні здібності та досягнення значно перевищують норми, характерні для її віку. У більш широкому значенні «обдарована дитина» трактується як: «дитина, що володіє спеціальними здібностями у будь-якій області людської діяльності, що представляє цінність для суспільства» [Оксфордский толковый словарь по психологи].

Основним показником обдарованості у В. Войтка виступає інтелект, високий інтелектуальний розвиток людини (Мещеряков). Видатні психологи Б. Мещеряков, В. Зінченко під поняттям загальна обдарованість вбачають рівень розвитку загальних здібностей, який визначає діапазон діяльностей, у яких людина може досягти чималих успіхів (Скрипченко, 2009).

С. Рубінштейн та Б. Теплов розуміли обдарованість не як механічну сукупність здібностей, а як нову якість, яка виходить від взаємодії і взаємовпливу компонентів, що в неї входять. С. Рубінштейн зазначав, що

розвиток особистості відбувається в конкретних умовах, у відповідності з цим абсолютно специфічно й індивідуалізовано розвивається обдарованість. Крім того, значний вплив на її розвій має напрямок і характер навчання (Рубинштейн, 2009).

Досліджуючи проблеми обдарованості дитини, Н. Лейтес під даною дефініцією розумів вищу, ніж у її однолітків, спроможність до навчання і більш виражені творчі прояви, здатність до видатних досягнень у будь-якій соціально значущій сфері людської діяльності. В. Моляко характеризує обдарованість як міру генетично й дослідно зумовлених можливостей людини адаптуватися до життя. Прихильником такої точки зору виступає М. Холодна, яка формулює дане поняття як загальну здібність індивіда свідомо орієнтувати своє мислення на нові вимоги, пристосовуватися до нових завдань і умов життя (Скрипченко, 2009).

Ю. Бабаєвою, Д. Богоявленською, М. Холодною, В. Шадриковим обдарованість розглядається як системна якість психіки, що розвивається протягом життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих, непересічних результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими (Рабочая концепция одаренности, 2003: 7).

Видатний вітчизняний педагог В. Сухомлинський наголошував, що обдарованість людини – це маленький паросток, який вимагає до себе великої уваги. Педагог закликав пестити і виношувати його, доглядати за ним та зробити все необхідне, щоб він виріс і дав «рясний плід».

Сучасними науковцями (С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Отич, О. Рудницька та інш.) проблема обдарованості розглядається у трьох напрямках: соціогенному (обдарованість залежить від умов життя та системи виховання у певному соціумі), біогенному (обдарованість зумовлена природними чинниками) та аксіологічному (обдарованість визначається ціннісними змістами індивідуальної свідомості).

Узагальнюючи погляди науковців можна відзначити, що інтелектуальна обдарованість забезпечує швидке оволодіння основними поняттями,

запам'ятовування та зберігання інформації; високорозвинені здібності переробки інформації дають змогу досягти успіхів у багатьох галузях знань. Відзначається гострота мислення, спроможність практичного застосування знань, високий розвиток пізнавальних мотивів. В успішності вивчення окремих навчальних предметів виявляється академічна обдарованість.

Своєрідним видом обдарованості виступає творча обдарованість, яка характеризується здатністю генерувати нові ідеї, діяти оригінально й швидко, використовувати те, що вже створено у новітньому форматі. Особливою є лідерська обдарованість, що виявляється у здібності встановлювати конструктивні взаємини з іншими людьми, тобто здатність розуміти, любити, співчувати, ладнати з іншими. Високі досягнення в галузі мистецтва (художній творчості, виконавській майстерності) забезпечує художня обдарованість. Вона також виявляється в зацікавленості до візуальної інформації, розвитку випереджувальних умінь.

Психомоторна діяльність як вид обдарованості, виявляється в інтересі до діяльності, що потребує точної моторики, володінні хорошою зорово-моторною координацією, наявності широкого діапазону руху, високому рівні основних рухових навичок; володінні винятковою фізичною силою.

Таким чином, вивчення та аналіз поглядів науковців на сутність поняття «обдарованість» дозволяє стверджувати, що найбільш повно воно розкривається у розвідках О. Антонової. Нам імпонує визначення обдарованості науковця, однак, враховуючи вплив соціального середовища поза увагою залишається педагогічна складова розвитку обдарованості. Отже, «обдарованість» – це індивідуальна потенційна своєрідність генетичних (задатки), соціальних (сприятливе соціальне середовище), педагогічних (знання, уміння, навички) та особистісних (позитивна «Я»-концепція, наявність вольових якостей, спрямованості, працездатності тощо) передумов для розвитку здібностей особистості, завдяки яким вона може досягти непересічних результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими.

У роботі з майбутніми вчителями музичного мистецтва викладачі факультету мистецтв Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди спираються на розуміння обдарованості як інтегративної особистісної якості, що має динамічний характер; властивість потенціалу особистості, яка має набути ґрунтовних фахових знань та практичного виконавського досвіду для подальшого творчого самовтілення та самовдосконалення. Навчально-виховний процес професійної підготовки ґрунтується на концептуальних положеннях, основними ідеями яких є:

1. Обдарованість – це є ознака кожного студента. Кожна особистість обдарована по-своєму і завдання педагога полягає в тому, щоб виявити та максимально розвинути домінуючу.

2. Розвиток обдарованості майбутнього вчителя музичного мистецтва повинен стимулювати творчу взаємодію студентів та викладачів, активізувати навчально-пізнавальну, виконавську діяльність студентів.

3. Реалізація особистісного потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва орієнтується на здібності майбутнього педагога виявляти та розвивати обдарованість учнів. Обдарований учень починається з обдарованого вчителя (Антонова, 2007).

Робота зі студентами здійснюється за наступними етапами:

- Діагностичний – спрямовується на виявлення ступеню обдарованості студентів (здібностей до різноманітних видів діяльності, що відрізняються нестандартним мисленням та творчим підходом до вирішення проблем). Цей етап здійснюється у процесі навчальної та виховної роботи, на кураторських годинах, на індивідуальних (основний музичний інструмент, постановка голосу, хорове диригування) і групових заняттях (теорія музики і сольфеджіо, хоровий та оркестровий клас та інш.).

- Формувальний – має на меті створення умов для інтелектуального, духовного та творчого розвитку студентів. Він реалізується в навчальних програмах з предметів педагогічної й професійної спрямованості та педагогічної практики, у процесі концертно-виконавської діяльності. Певного

значення на цьому етапі набуває робота, яка проводиться викладачами-керівниками творчих колективів.

Пріоритетним завданням викладачів факультету є створення умов, які б забезпечили не тільки виявлення, а й розвиток обдарованих студентів, підтримку юних талантів. Серед педагогічних умов, на які найбільш активно спираються педагоги у роботі з розвитку обдарованості студентів є: створення цілеспрямованого творчого освітнього середовища з гуманістичною спрямованістю взаємодії викладачів і студентів на основі діалогізації, варіативність організаційних форм і методів діяльності, забезпечення готовності викладача до самовдосконалення професійної майстерності, стимулювання саморозвитку, творчого самовтілення студентів.

Реалізація концептуальних положень з розвитку обдарованої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва здійснюється за наступними напрямками: навчальна діяльність; виховна робота; залучення майбутніх учителів музичного мистецтва до науково-дослідної діяльності; підтримка та розвиток художньо-творчої діяльності, активна участь у фестивалях, конкурсах, у концертній діяльності.

Навчальна діяльність. На предметах методико-практичного циклу викладачі, використовуючи творчі методи навчання, створюються умови для розвитку обдарованості студентів. Реалізацією їх творчих задумів є проведення уроків творчого типу. Студенти за допомогою мультимедійних технологій самостійно створюють презентації уроків музичного мистецтва, реалізуючи сучасні педагогічні технології співтворчості, співробітництва, розвиваючого навчання; вчать осмислювати педагогічну ситуацію, аналізувати її, виділяти головну мету і завдання, які лежать в основі творчого пошуку, опрацьовувати варіанти практичних рішень. На заняттях використовуються різноманітні види діяльності, такі як моделювання фрагментів уроку, фрагментів виховних проєктів, ділові ігри, конкурси педагогічної майстерності тощо.

Індивідуальні заняття в системі мистецької освіти використовуються як головна, базова форма навчання. Їх проведення дозволяє викладацькому складу

розширити можливості процесу формування й розвитку обдарованості студентів. Індивідуальні заняття забезпечують можливість широкого вибору навчальної мистецької інформації певного змісту теоретичної та практичної підготовки (використання ефективних методів навчання, адекватних індивідуальним особливостям студентів, їх творчому потенціалу, рівню їх загально-естетичного й фахового розвитку).

На заняттях з дисциплін «Практикум роботи з хором», «Практичні основи роботи в дитячому хоровому колективі», «Колективні форми музикування» та інших кожен студент може спробувати свої сили у моделюванні педагогічної діяльності викладача, керівника творчого колективу. Такі заняття сприяють розвитку критичності в оцінюванні своєї діяльності та діяльності однокурсників, активізують їх дослідницьку діяльність, стимулюють майбутніх учителів до пошуку нових нетрадиційних методів проведення занять.

Виховна робота є невід'ємним компонентом формування особистості студента-митця. Цей напрям діяльності викладачів факультету репрезентується у таких специфічних формах як: творчі зустрічі з відомими діячами в галузі різних видів мистецтва; художньо-просвітницькі концерти; відвідування презентацій творчих проектів («Мистецтво і Діти», «Танець», «Світ танцю» та ін.); підготовка й проведення «творчих віталень»; тематичних вечорів, присвячених творчості видатних композиторів і виконавців, зустрічах з творчими колективами міста й області, відвідування концертів з подальшим обговоренням тощо.

Важливим напрямом роботи викладачів факультету з обдарованою молоддю є *науково-дослідна діяльність*. Насамперед, вона знаходить свій вияв у участі студентів у наукових конференціях, науково-практичних та методичних семінарах з фаху. Серед них: «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва», «Актуальні проблеми сучасної мистецької освіти в умовах європейської інтеграції:», «Художньо-педагогічні читання», «Час мистецької освіти» тощо.

Треба відзначити, що свої науково-творчі доробки майбутні вчителі музичного мистецтва репрезентують у наукових доповідях і статтях, які знаходять втілення у наукових виданнях. Серед останніх збірок, можна назвати збірки «Професійне становлення в системі мистецької освіти», «Педагогіка мистецтва для культурного зростання особистості впродовж життя», «Час мистецької освіти» тощо.

Ефективним видом науково-дослідної роботи зі студентами є підготовка й відкритий захист творчої частини магістерських робіт. Проблеми роботи з обдарованою особистістю засобами мистецтва знаходять висвітлення в темах дипломних, магістерських та курсових робіт кафедри теорії та методики мистецької освіти та диригентсько-хорової підготовки вчителя. Яскравим виявом обдарованості є самостійне створення студентами композиційно довершених концертних програм з використанням театралізації, інтеграції, мультимедійних технологій. Свої задуми вони технічно втілюють у власних проектах зі студентами молодших курсів.

Художньо-творча діяльність викладачів факультету з розвитку обдарованості особистості майбутніх учителів музичного мистецтва представлена такими формами, як: робота у творчих колективах, участь у концертах, конкурсах (міських, регіональних, всеукраїнських, міжнародних); фестивалях мистецтв; оглядах самодіяльної творчості; розробці сценаріїв, постановочних матеріалів, підготовці й показу концертних програм. Цей напрям сприяє постійному вдосконаленню художньої майстерності та ефективному використанню творчого потенціалу кожного студента.

Робота студентів в різновидах колективного навчання (ансамблях, квартетах, дрібних групах) дає можливість реалізації їхніх потреб та інтересів на різноманітному художньому матеріалі, створює умови для переходу від репродуктивних видів навчальної діяльності до поліфункціональних видів, художньо-творчого пошуку. Колективна робота зараджує розвитку творчого співробітництва, актуалізує зростання рівня творчих якостей студентів, допомагає переосмисленню власних творчих можливостей та актуалізації

творчої ініціативи, спрямовує творчий потенціал на розвиток професійно значущих якостей. Спілкування у вищезазначених формах ґрунтується на принципі діалогічної взаємодії, що дозволяє обдарованим студентам соціально-послідовно висловлювати особистісну позицію щодо концепції, інтерпретації різноманітних художніх творів, творчих проєктів.

Безпосередньою презентацією художньо-творчого напрямку є діяльність творчих колективів, які являються окрасою факультету, університету, міста, країни. Важливим напрямом роботи Народного камерного хору «Ювента» є опанування духовної спадщини композиторів класиків. Свідченням результативності роботи з обдарованими студентами є виступи колективу на престижних майданчиках України (Харківська обласна філармонія, Фестивалі православної музики, Всеукраїнські фестивалі та конкурси).

Важливим завданням діяльності жіночого хору «Аніма» є розкриття творчих і спеціальних здібностей учасниць колективу, з подальшим піднесенням рівня їх фахової підготовки, рефлексії та емпатії. Робота з обдарованими студентами ґрунтується на засвоєнні соціокультурного досвіду вітчизняного та світового хорового мистецтва через опанування творів різних жанрів і стилів. Позитивним результатом роботи з обдарованими студентами є активна концертна діяльність хору «Аніма» та його перемоги на чисельних конкурсах і фестивалях у містах Дніпропетровськ, Запоріжжя, Київ, Луганськ, Ужгород, Харків, Чернівці.

Талановиті студенти факультету об'єднуються у творчі колективи і за своїм фаховим спрямуванням. Яскравими, високо художніми є виступи народного оркестру «Слобожанські узорі», ансамблю гітаристів «Тредо», ансамблю «Astery», учасники яких демонструють свою майстерність в заходах на рівні університету, міста і області.

Значущою формою роботи з розвитку обдарованості студентів на факультеті є підготовка та їх участь у сольних конкурсах, на яких вони демонструють вокальну та інструментальну майстерність, перемоги на фахових олімпіадах. Неодноразово студенти ставали лауреатами й дипломантами

різноманітних конкурсів. Останні: Міжнародний конкурс «Fortissimo», «Співограй», «Покори сцену» тощо. Отримані ними нагороди надали поштовх для подальшої роботи й розвитку їх виконавських та сценічних здібностей.

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що викладачі факультету спрямовують усі напрями діяльності в професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва на особистісний розвиток обдарованості кожного студента, що становить підґрунтя для їх подальшого саморозвитку та самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О.Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ. 2007. 472 с.
2. Загальна психологія : підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська та інш. К.: Каравела. 2009. 464 с.
3. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб.: Питер. 2009. 448 с.
4. Лодзінська Е. Особливості роботи вчителя з математично обдарованими учнями 4-8 класів (на матеріалі польської школи) : автореф. дис...канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2001. С.6.
5. Матюшкин А. М., Сиск Д.А. Одаренные и талантливые дети. *Вопросы психологии*. 1988 №4 С.88-97.
6. Мещеряков Б., Зінченко В. Большой психологический словарь. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/index.php Text (дата звернення 30.07.2021).
7. Оксфордский толковый словарь по психологии / Под ред. А. Ребера. URL.: <https://www.psyoffice.ru/slovar-s55.htm> Text (дата звернення 30.07.2021).
8. Психологічний словник. URL: http://www.psychologist.ru/dictionary_of_terms/?first=%CE Text (дата звернення 30.07.2021).

9. Психологічний словник / За редакцією В.І. Войтка. К.: Вища школа. 1982. 216 с.

10. Рабочая концепция одаренности / Отв. ред. В.Д. Шадриков, Д.Б. Богоявленская, М.А. Холодная, Ю.Д. Бабаева и др. 2-е изд., расшир. и перераб. М. 2003. 94 с.

11. Рубинштейн С. Основы общей психологии. СПб. : Питер. 2009. 713 с.

http://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_8/18.pdf

REFERENCES

1. Antonova O.Ye. Teoretychni ta metodychni zasady navchannya pedagogichno obdarovanykh studentiv [Theoretical and methodological principles of teaching pedagogically gifted students]: Monografiya. Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU, 2007. 472 p. [in Ukrainian].

2. Ilin E.P. Psihologiya tvorhestva, kreativnosti, odaryennosti. [Psychology of creativity, creativity, giftedness]. SPB.:Piter, 2009. 448 p. [in Russian].

3. Lodzinskaya E. Osoblyvosti roboty vchytelya z matematychno obdarovanymy uchnyamy 4-8 klassiv (na materialy polskoyi shkoly): avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. [Features of the teacher's work with mathematically gifted students of 4-8 grades (on the material of the Polish school)]. Kyiv; Kyiv M.P. Drahomanov National Pedagogical University, 2001. pp.6 [in Ukrainian].

4. Matyushkin A.M., Sisk D.A. Odaryennyye i talantlivyye deti. [Gifted and talented children] *Voprosy psikhologii*, 1988, Nr 4, pp. 88-97 [in Russian].

5. Mescheryakov B., Sinchenko V. Bolshoy psikhologichskiy slovar. [Large psychological dictionary] Retrieved from:

http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/index.php Text (data zvernennia: 30.07.2021) [in Russian]

6. Oksforyyskiy tolkovyyi slovar po psikhologii. [Oxford Explanatory Dictionary of Psychology] / Pod. red. A. Rebera. Retrieved from: <https://www.psyoffice.ru/slovar-s55.htm> Text (data zvernennia: 30.07.2021) [in Russian]

7. Psichologichnyi slovnyk. Retrieved from:
http://www.psychologist.ru/dictionary_of_terms/?first=%CE Text (data zvernennia:
30.07.2021) [in Ukrainian]

8. Psihologichnyi slovnyk [Psychological dictionary] / Sa red. V.I. Voitka K.:
Vyscha shkola, 1982. 216 p. [in Ukrainian]

9. Rabochaya kontseptsyya odarennosti [Working concept of giftedness] / Otv.
red. V.D. Shadrikov, D.B. Bogoyavlensraya, M.A. Rholodnya, Yu.D. Babayeva i dr.
2-ye isd., rasshyr. i pererab. M, 2003. 94 p. [in Russian].

10. Rubinsheyn S. Osnovy obschey psihologii [Fundamentals of general
psychology].SPB.: Piter, 2009. 713 p. [in Russian].

11. Zagalna psihologiya. Pidruchnyk [General Psychology Textbook] / O.V.
Skrypchenko, L.V. Dolynska ta insh. K.Karavella, 2009. 464 p. [in Ukrainian].